

CONTRIBUȚII LA ISTORIA TIPARULUI ORĂDEAN. TIPĂRITURI „NECUNOSCUTE” ALE EPISCOPIEI GRECO-CATOLICE DE ORADEA DIN SECOLUL AL XIX-LEA

SILVIU SANA

Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor

Deși nu a avut tipografie, Episcopia Greco-Catolică de Oradea a reușit să intre în rândul instituțiilor cu tipărituri proprii, grație ilustrațiilor episcopilor care au guvernat eparhia de-a lungul vremii¹. Secundând dieceza romano-catolică orădeană², cu ajutorul căreia a reușit să pornească la drum în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, episcopia unită orădeană a demarat seria tipăriturilor „proprii” în cel puțin două direcții. Prima a fost legată de sprijinirea corifeilor *Școlii Ardelene*, așa cum bine menționa și Nicolae Iorga: „Episcopia Română Unită din Oradea pe timpul episcopilor Ignatie Darabant și Samuil Vulcan a îndeplinit misiunea de Academie științifică românească, patronând întreaga operă culturală românească, fără osebire de confesiune. Nu numai Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, au găsit adăpost în curtea acestor doi mari arhieri, ci și scriitorii ortodocși ca Moise Nicoară, Dimitrie Tichindeal, dr. Ioan Molnar (Piuaru) și Dr. Paul Vasici”³. Drept răsplată față de sprijinul material, tot corifeii sunt cei care întorc gestul, scriind poeme sau ode în formă tipărită. Acestea le putem încadra în seria foilor volante ale Episcopiei Greco-Catolice de Oradea, așa cum este tipăritura intitulată „Adplausus, quo Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Samueli Vulkan Graeco-Catholico Episcopo Magno-Varadinensi etc. [...]”, Buda, Typis Universitatis Hungariae, 1806, în 4°, 8 p.⁴.

Cea de-a doua direcție a fost legată de activitatea pastoral-culturală, principalele instrumente de lucru, în acest teren vast, fiind scrisorile ierarhilor sau ale superiorilor bisericești, tematica acestora fiind una extrem de bogată: scrisori pastorale, circulare privind starea de sănătate a populației, de colectare de taxe, de reglementare a diferitelor chestiuni bisericești etc.⁵.

În ultimii ani, literatura de specialitate dedicată istoriei tiparului și-a îndreptat atenția și spre tipăriturile mai „mici”, numite generic *foi volante*⁶,

¹ Radu 1932, p. 77-89, 90-106, 107-145. A se vedea capitolele dedicate episcopilor Ignatie Darabant, Samuil Vulcan și Vasile Erdelyi.

² Pentru detalii privind bogata activitate tipografică, editorială și bibliotecărească a diecezei latine de Oradea a se vedea Emődi 2004, Emődi 2008 și Emődi 2014.

³ Vartolomei 1944, p. 29.

⁴ Veress II 1931, p. 153. Se pare că în perioada lui Samuil Vulcan apar nu mai puțin de 22 de foi volate tipărite între 1804-1835.

⁵ A se vedea capitolul *Relații ierarhice*, în Sana 2011, p. 168-172.

⁶ Amintim aici doar un singur exemplu: Basarab 2008, p. 244-254.

subiectul fiind dezvoltat, în trecut, mai ales în privința conținutului acestora⁷, decât asupra detaliilor tehnice sau editoriale. În cazul Episcopiei Greco-Catolice de Oradea și a „politicii” sale tipografice, trebuie să menționăm că aceasta nu a avut o tipografie proprie, instituția bisericească orientându-se încă de la debutul său canonic (1777) înspre tipografiile vecine, așa cum a fost tipografia Seminarului latin din Oradea și apoi spre cele laice, care au existat în *urbea* de pe Crișul Repede⁸.

Prima tipăritură / foaie volantă, pe care o descriem în prezentul studiu, este *Ecloga [...]*⁹, lucrare dedicată Episcopului Vasile Erdelyi la venirea sa în domeniul Beiușului, la puțină vreme de la înscăunarea sa ca episcop de Oradea¹⁰. Tipăritura a fost semnalată în *Bibliografia Românească Modernă*¹¹, dar nu a fost semnalată în *Bibliographia Hungariae 1712-1860*, vol. II, care la pagina 581-582 descrie 16 titluri care încep astfel, între acestea fiind și una dedicată episcopului romano-catolic de Oradea, Francisc Laicsak¹². Este de format mediu (24 cm/19 cm) cu 29 p., în 2 caiete, anume paginile [1] – 18, caietul 1, și 19-29, caietul 2, fiind legat în 3 puncte, apoi lipite pe partea dinspre legătură cu hârtie marmorată. Ca semne distinctive sau de apartenență se observă o cotă de raft „III 5628”, trecută pe o hârtie și scrisă cu cerneală de culoare neagră, ce indică apartenența la o bibliotecă mai mare, probabil cea a Episcopiei Greco-Catolice de Oradea¹³. Lucrarea a fost tipărită în tipografia lui Aloysiu Tichy din Oradea¹⁴.

O tipăritură nesemnalată în *Bibliografia Românească Modernă* este cea intitulată *Oda cu Ocaziunea Deshiderei Catedrei Romane in Academi'a Urbei Mari* care îl are ca autor pe Gheorghe Dehelean, tipărită probabil în anul 1851, cu ocazia deschiderii catedrei de limba română din cadrul Arhigimnaziului Premonstratens din Oradea¹⁵. Este o tipăritură cu 1 filă, față-verso, învelită într-o copertă de hârtie albastră, pe fața căreia este caligrafiată dedicația autorului,

⁷ Podar 2009, p. 165-185.

⁸ Pentru secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea au existat cu siguranță numeroase foi volante date de Episcopia Unită orădeană. Din lipsă de informații arhivistice și bibliografice, aprofundarea acestui subiect o vom face într-un studiu viitor.

⁹ Exemplarul despre care vorbim se află în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” Bihor. Vezi **Fig. 1**.

¹⁰ Tipăritura a fost semnalată în perioada interbelică de Eugeniu Potoran, de Ioan Bradu și apoi, în 1978, de către Viorel Faur. Eugeniu Potoran face și o scurtă descriere a conținutului acesteia. A se vedea detaliat Potoran 1934, p. 8; Bradu 1948, p. 27 și Faur 1978, p. 112.

¹¹ BRM III, p. 865. Aici apare la nr. 45590.

¹² Petrik I, p. 581-582.

¹³ Tipăritura a intrat în colecțiile Bibliotecii Județene Bihor în anul 1969, an în care a fost inventariată (detaliat în Registrul de Inventar General R. I. G. nr. 31, p. 25).

¹⁴ Mălinaș 1995, p. 11. În această lucrare, autorul pune doar o fotografie prelucrată, însă fără a o descrie (vezi „Iconografie”, p. 4 nn.). Mai detaliat despre tipografiile orădene și mai ales despre această perioadă a se vedea Namenyi 2016, p. 83-106.

¹⁵ Potoran 1934, p. 12; Bradu 1948, p. 27. Vezi **Fig 2**.

adică a canonicului Iosif Pop Selegian, inspectorul școlar diecezan. Exemplarul are un semn distinctiv în partea stângă jos, „7348”, o hârtie lipită, semn că provine dintr-o bibliotecă, probabil tot a Episcopiei Greco-Catolice de Oradea. Exemplarul de față este tipărit cu negru și pe verso-ul foii se specifică doar „Tipărit în Urbea Mare”¹⁶, tot de către Aloysiu Tichy. Dimensiunile par a fi tot aceleași ca și la *Ecloga*. Conținutul se încadrează în seria scrierilor literare care omagiază un eveniment important, anume înființarea catedrei de limba română, fiind dedicată „tinerimii române studinte”, adică elevilor români de la arhigimnaziul premonstratens¹⁷.

În anul 1860 apare o tipăritură din domeniul administrativ, intitulată *Deductio Synoptico principiorum in Administratio Peculiarum Ecclesiarum, et Bonorum beneficiarum intra ambitum Dioecesis Graeco-Cathol. M.-Varadinensis observatorum / Decucere scurtă a principiilor tininde in aministarea bunurilor basericesci, si a Beneficiilor parociale in tinutul Diecesei Greco-Catolice de Urbea-Mare*, fiind „semnată” de Episcopul Vasile Erdelyi¹⁸. Fiind în formatul 2° (27/21 cm), tipăritura are 16 pagini din care 15 sunt numerotate cu cifre arabe. Textul este pe două coloane, în latină (partea stângă) și în română (partea dreaptă). Caseta tipografică este pe ultima pagină și indică doar „M-Varadini, 1860”¹⁹, tiparul fiind executat probabil tot de tiparnița lui Aloysiu Tichy.

Odată cu urcarea pe scaunul episcopal orădean al lui Iosif Papp-Szilagyi, în anul 1863, constatăm o creștere²⁰ a numărului tipăriturilor de tip foi volante²¹, anume al circularilor și pastoralelor, pe care ierarhul orădean le-a dat până la moartea sa întâmplată în anul 1873. Se pare că modelul circularilor sau pastoralelor tipărite le-a luat, pe de o parte, după modelul romano-catolic al Diecezei latine de Oradea²², iar pe de alta, în continuitatea deschisă de

¹⁶ SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 46-47.

¹⁷ *Loc. cit.*

¹⁸ SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 133, f. 1-8. Vezi **Fig. 3**.

¹⁹ *Loc. cit.*, f. 8.

²⁰ Ne referim aici strict la exemplarele din cercetarea prezentă, acest fapt nefiind o categorisire cum că, în perioadele episcopilor de dinainte, numărul foilor volante fiind mult mai mic, decât cel din perioada episcopului Iosif Papp-Szilagyi.

²¹ Podar 2010, p.68-78, 350-359. Adrian Podar a semnalat și descris predica de la instalarea sa, prezentând-o în facsimil în lucrarea sa. Exemplarul găsit de el are în partea stângă jos cota „5583 VII”, aflându-se în fondul SJBHAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 329, f. 130-135.

²² În Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” Bihor există o serie de volume compacte cu circularile și pastoralele episcopilor romano-catolici de Oradea. Rațiunea legării acestora în volume pe ani a fost bine gândită, chiar dacă ele au fost date singular, la diferite sărbători sau cu ocazia unor evenimente importante. Ca semne distinctive am găsit următoarele: sunt legate într-un volum pe anii 1858, 1859; fiecare tipăritură are paginație cu cifră arabă în partea de sus a paginii, iar pe ultima pagină apare și caseta tipografică cu „M. Varadini, typis Al. Tichy, 1858/1859”; se pare că după 1861 nu mai apare caseta tipografică; hârtia este una normală,

predecesorul său, episcopul Samuil Vulcan²³. În studiul de față am identificat nouă tipărituri semnate de episcopul orădean în anii 1863 (1), 1868 (2), 1869 (4), 1870 (1) și 1871 (1)²⁴.

Prima dintre ele este chiar scrisoarea enciclică dată de episcop cu ocazia înscăunării sale, în anul 1863, având și caseta tipografică „M.-Varadini, In Typographia Aloysii Tichy”. Exemplarul este identic în format cu scrisorile pastorale romano-catolice (27/21 cm). Tiparul este negru, în limba latină, exemplarul având ca semne particulare câteva însemnări manuscrise făcute cu un creion roșu (cifra romană „V” pe prima pagină și apoi sublinieri ale diferitelor pasaje din text) și numerotarea paginilor tipărite. Pe ultima filă este tipărită și data semnării scrisorii enciclice, 1 noiembrie 1863²⁵.

Scrisoarea pastorală din 29 martie 1868 este în limba română, tipărită cu negru și se adresează „toturor Romanilor crestini din Bulgari’a”. Aceasta are un semn distinctiv, anume un model liniar floral așezat între subtitlu și textul scrisorii, foaia nefiind numerotată. Nu este menționată tipografia²⁶.

Circulara din 28 septembrie 1868 este scrisă în limba română, tipărită cu negru și are ca subiect *Pronunciamentul de la Blaj*, episcopul îndemnând clerul să nu se implice în viața politică²⁷. Nu are casetă tipografică, ci doar un număr de ordine tipărit „726” alăturat cu o însemnare cu creion „1868”. În plus, și această circulară are însemnări cu un creion roșu, cifra romană „VI” și sublinieri în text. Dimensiunea acesteia este identică în format cu scrisorile romano-catolice (27/21 cm)²⁸.

Circulara din 28 martie 1869 dată de episcopul Iosif Papp-Szilagyi este în limba română, cu tipar negru și are ca semne particulare un număr de ordine „250”, caseta tipografică „Tipariulu lui Ottone Huegel in Oradea-mare” și câteva însemnări pe prima pagină cu un creion albastru „IV Despre asentarea clericilor” (despre încorporarea clericilor) și o alta cu creion roșu „0”²⁹. Scrisoarea are ca subiect serviciul militar al clericilor³⁰.

fără filigran; dimensiunile sunt de 27/21 cm (detaliat vezi *Litterae pastorales & circulares per dioecesim lat. rit. Magno-Varadinensem anno domini 1858-o dimissae*, M.-Varadini, Typis Al. Tichy, 1858; *Litterae pastorales et circulares per dioecesim lat. rit. Magno-Varadinensem anno domini 1869 dimissae*, [M. Varadini], [s. n.], [s. a.]; *Litterae pastorales et circulares per dioecesim lat. rit. Magno-Varadinensem anno domini 1870 dimissae*, [M. Varadini], [s. n.], [s. a.].)

²³ Veress II 1931, p.153.

²⁴ SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 42-45; dos. 136, f. 24-24^v, 33, 34-34^v, 35-36, 37-37^v, 39-39^v, 40. A se vedea detaliat catalogul din anexă.

²⁵ SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 42-45. Vezi **Fig. 4**.

²⁶ *Loc. cit.*, dos. 136, f. 24-24^v.

²⁷ *Loc. cit.*, f. 25-25^v.

²⁸ *Loc. cit.*.

²⁹ *Loc. cit.*, f. 33.

³⁰ *Loc. cit.*.

Circulara din 12 mai 1869 dată de episcopul orădean greco-catolic este în limba română, cu tipar negru și are ca semn particulare un număr de ordine „306”, caseta tipografică a lui Otto Huegel și o însemnare cu un creion albastru „V”. Scopul acestei scrisori era unul de informare privind alegerile pentru autonomia catolică din Ungaria³¹.

Scrisoarea pastorală din 1 noiembrie 1869 dată de către episcop cu ocazia convocării Conciliului Vatican I a fost tipărită în limba latină, cu tipar negru, având ca semn distinctiv numărul de ordine „780”, două însemnări cu cerneală maro pe verso-ul foi finale „1869” și „3/11 1869” și o alta cu creion roșu pe prima pagină³². Ceea ce este particular la această scrisoare pastorală este că se adresează clerului diecezan, fiind tipărită în latină, dar și faptul că are aparatul critic la sub-pagină, prin care ierarhul își fundamenta afirmațiile sale din punct de vedere teologic, folosind atât surse scripturistice, cât și canonice³³. Și aceasta are caseta tipografică a lui Otto Huegel³⁴.

O altă scrisoare pastorală despre Conciliul Vatican I a fost dată de ierarh tot pe 1 noiembrie 1869, de această dată în limba română, adresându-se tuturor credincioșilor din eparhie³⁵. Tiparul este cu negru, foaia având caseta tipografică a lui Otto Huegel, iar ca semn particular numărul de ordine „781” și o însemnare cu creion albastru „a.)”³⁶.

În anul 1870 episcopul Iosif Papp Szilagyî a dat o circulară cu intenția de rugăciune pentru Sf. Părinte Papa, în contextul anexării Romei de către statul laic italian. Tiparul este cu negru, în limba română, având caseta tipografică a lui Otto Huegel și ca semne particulare numărul de ordine tipărit „675”, o însemnare cu creion albastru „VII” și una cu creion roșu „III”³⁷.

În anul 1871 același episcop a dat o circulară adresată preoților și cantor-învățătorilor, tiparul fiind imprimat cu negru în limba română. Ca semn particular al acestei scrisori episcopale este numărul de ordine cu o specificație exactă a expeditorului „Nr. 308 de la Episcopulu gr. cat. oradanu”. Caseta tipografică este a lui Otto Huegel cu marcarea locului și anului tipăririi și o însemnare cu un creion roșu „0”³⁸.

O tipăritură deosebită care a fost găsită în fondul Episcopiei Greco-Catolice de Oradea este cea intitulată *Propositio Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinen. Ritus Graeco-Catholici*, foaie volantă tipărită la Roma, în tipografia

³¹ *Loc. cit.*, f. 34-34^v.

³² *Loc. cit.*, f. 35-36^v.

³³ *Loc. cit.*

³⁴ *Loc. cit.*, f. 36.

³⁵ *Loc. cit.*, f. 37-37^v.

³⁶ *Loc. cit.*

³⁷ *Loc. cit.*, f. 39-39^v.

³⁸ *Loc. cit.*, f. 40.

Camerei Apostolice (sau a Tezaurului)³⁹. Această tipăritură emisă de Sf. Scaun Apostolic, adresată unui cleric de rang înalt, probabil canonicului Iosif Papp-Szilagyî, este de fapt propunerea pentru scaunul episcopal de Oradea a acestuia și o scurtă descriere a eparhiei de Oradea⁴⁰. Ca semne distinctive avem pe fila 1 interior o vigneta - imagine cu simbolul Bisericii. Femeia (întruchiparea Bisericii) îmbrățișează cu mâna dreaptă o cruce mare, în cealaltă mână având un potir, deasupra potirului aflându-se Sf. Euharistie. Este flancată de doi îngeri: cel din stânga are tiara Sf. Părinte Papa și o cheie, simbol al primatului petrin, iar cel din dreapta, o carte, simbol al Sf. Scripturi. Grupul este așezat pe o sferă înconjurată în partea de jos de nori, simbol al pământului și al întregii umanități. Imaginea este semnată în partea stângă jos⁴¹.

Studiul de față a scos în evidență cel puțin două tipuri de foi volante. Este vorba de tipărituri ale laicilor, așa cum sunt *Ecloga* (1843) și *Oda* (1851) încadrate în categoria creațiilor literare, și cele ecleziastice, anume regulamentul de administrare a bunurilor ecleziastice (1860) și scrisorile episcopale (circulare și pastorale). În afară de foaia volantă tipărită la Roma (1863), toate poartă „pecetea” a doi tipografi care au activat în Oradea: Alosiu Tichy și Otto Huegel. Caracteristice acestora sunt elementele privind atât tiparul, cât și semnele particulare. Astfel, caseta tipografică, când este menționată, arată clar de unde provine foaia volantă. Dimensiunea foilor este de 2 tipuri: tipăriturile laice au un format mai mic anume de 24/19 cm, în cazul *Eclogiei*, hârtia fiind de calitate mai slabă. Tipăriturile ecleziastice au un format de 27/21 cm și se pare că urmează modelul romano-catolic. În cazul acestora din urmă, hârtia este de calitate. Faptul că marea majoritate a circularilor și pastoraletor aveau un număr de ordine imprimat în partea de sus a primei pagini indică clar existența unui registru de evidență a acestora. Doar *Enciclica* din 1863 și scrisoarea pastorală către românii din Bulgaria nu au număr de ordine. În privința semnelor particulare, se evidențiază etichetele – aflate doar pe tipăriturile laice, de formă dreptunghiulară cu colțurile tăiate, indică faptul că au aparținut unei biblioteci, probabil Bibliotecii Diecezane a Episcopiei Greco-Catolice de Oradea; scrisul de pe acestea indică atât cifre arabe, cât și una romană, semn că aveau o cotă de raft sau o locație exactă⁴². Însemnările de pe acestea (cu creion roșu, albastru etc.)

³⁹ *Loc. cit.*, dos. 137, f. 40-41. Vezi **Fig. 5** și **6**.

⁴⁰ *Loc. cit.*

⁴¹ *Loc. cit.*, f. 40. O imagine similară am descoperit într-o arhivă digitală, dar cu o altă semnătură. A se vedea <https://curiosity.lib.harvard.edu/latin-american-pamphlet-digital-collection/catalog/43-990091388610203941> (28.09.2019).

⁴² Același tip de etichetă (5583 VII) se află pe scrisoarea pastorală a Episcopului Iosif Papp-Szilagyî dată la înscăunarea sa, la 17 mai 1863, facsimilul acesteia fiind dat de către Adrian Podar în lucrarea sa (Podar 2010, p. 350).

indică faptul că acestea au fost citite, prelucrate, dar mai ales faptul că au circulat.

Anexa - Catalog

1843

Ecloga intru marirea Mariei Suale Prealuminatului si'n naltu Preaosfincitului domn Domnu Vasilie Erdelyi, Episcopulu Oradii-Mari Greco-Catholicu, La dioa Venirii Suale in Dominiumul Beiusului, cu Cheltuiala Multu Onoratului domnu nu alicum in Disul Dominium Alesului Inspector Moysie Popovits, luna Februar 1 Annul 1843. subtu Numele Tinerimei romane Gymnasisti'ce din Beius o inchin'a umilitul fiu Georgie Philimon, Professor 'n Beis. In Oradea Mare, La Typografia C.R. privilegiata a lui Aloysiu Tichy.

[1-3] 4- 29 p.

Observații: Tipar negru, cu o cota de raft “III 5628” semn că aparținea unei biblioteci mai mari.

Sursa: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, Colecții Speciale, Fond Bihor, III 23880.

1851

Dehelieanu, Gh.

Oda cu Ocașiunea Deshiderei Catedrei Romane in Academi'a Urbei Mari (Inchinata Tinerimei romane studinte.)

Tiparit in Urbea Mare, [s.a.]

[1 f., 1-2p.]

Observații: Coperta din hartie albastră cu însemnare manuscrisă: „Mariei Sale Iosif Pop Selegian Inseptoriului Scolariu in numele Tinerimei oradene studinte. Auctoriul”. Însemn de biblioteca 7348.

Sursa: SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 46-47.

1860

Vasilii m.p. Eppu, Deductio Synoptico principiorum in Administratio Peculiarum Ecclesiarum, et Bonorum beneficiarum intra ambitum Dioecesis Graeco-Cathol. M.-Varadinesnsis observatorum / Decucere scurtă a principiilor tininde in aministarea bunurilor basericesci, si a Beneficiilor parociale in tinutul Diecesei Greco-Catolice de Urbea-Mare.

M. Varadini, 1860, [s.n.],
[1 p.], 2-16 p.

Observații: Tipar: negru.

Sursa: SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 133, f. 1-8.

1863

*Litterae Encyclicae / illustrissimi ac Reverendissimi Domini /
Josephi Papp-Szilágyi /
de Illyésfalva /*

*SS. Theologiae Doctoris, Divina Miseratione et S. Sedis Apostolicae
Auctoritate Episcopi Romanorum ac Ruthenorum Dioecesis Graeci Ritus
Catholicorum Magnovaradinensis, S. Caesareo Regiae Apostolicae Maiestatis
Consilarii, Insignis Ordinis Francisci Josephi I. Equitis / ad /*

Universos Dioecesis Suae Sacerdotes.

M.-Varadini, In Typographia Aloysii Tichy /

MDCCLXIII

[1-3 p.], 4-8.

Sursa: SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 42-45

1863

Propositio +

Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinen. Ritus Graeco-Catholici, Roma,

Ex. Typ. Rev. Cam. Apost.

2 f.

Observații: Pe fila 1 interior vignetă imagine cu simbolul Bisericii. Femeia (întruchiparea Bisericii) îmbrățișează cu mâna dreaptă o cruce mare, în cealaltă mână având un potir, deasupra potirului căreia se află Sf. Euharistie. Este flancată de 2 îngeri: cel din stânga are tiara Sf. Părinte și o cheie, simbol al primatului petrin, iar cel din dreapta, o carte, simbol al Sf. Scripturi. Grupul este așezat pe o sferă înconjurată în partea de jos de nori, simbol al pământului și al întregii umanități. Este vorba de un fel de decret prin care se recunoaște sedis-vacanța scaunului episcopal Greco-catolic de Oradea, după moartea Ep. Vasile Erdelyi, dar și propunerea pentru viitorul episcop, Dr. Iosif Papp-Szilaghyi.

Sursa: SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 137, f. 40-41.

1868

Iosifu Popu Selegianu, /
*Episcopulu roman al Oradei-Mare, Episcopulu roman al Oradei-Mare, in Ungari'a sfetnicu Imparatescu /
Toturoru Romanilor crestini din Bulgari'a dela Domnedieu pace si binecuvantare.*

29 Martiu 1868

[1 f.]

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f.24-24^v.

1868

Iosif Papp-Szilagy, Jubitor in Cristosu Frati si Fii!, [s.l.], [s.n.], 28 septembrie 1868.

[1 f.]

Observații: Tipar negru.

Circulară adresată preoților cu referire la Pronunciamentul de la Blaj și implicarea unor preoți sătmăreni în politica transilvăneană.

Sursa: SJCJAN, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 136, f. 25-25^v.

1869

Iosifu m.p. Eppu
Jubiților in Cristos Frati si Fii!

Tipariulu lui Ottone Huegel in Oradea-mare. 28 martie 1869.

[1 f.]

Nr. Ordine 250. Circulară privind serviciul militar destinat clericilor conform legilor țării.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 33.

Iosifu Papp-Szilagy

Onoratului Cleru alu Diecesei Oradene Greco-catolice si toturoru credinciosiloru ai aceleiasi diecese, Oradea-mare, Tipariulu lui Ottone Hugel, 12 mai 1869.

[1 f.]

Observații: Tipar negru.

Circulară de informare despre alegerile privind autonomia catolică din Ungaria.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 34-34^v.

Josephi Papp-Szilagyi /
de Illyesfalva /
*Dei gratia et Apostolicae Sedis auctoritate Episcopus Magno-Varadinensis
graeci ritus catholicorum./*
*Dilectis in Christo Fratribus et Filiis Venerabili Clero suae Dioecesis
Salutem a Domine, M.-Varadini, Ex Tipographia Ottone Hugel, 1869*
1 Noiembrie 1869
[2 f.]

Observații: Tipar negru, limba latină, are aparat critic la subpagină.

Nr. ordine 780. Circulară despre Consiliul ecumenic Vatican I.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 35-36.

Josifu m.p. [Papp-Szilaghyi], *Jubitilor in Cristos Frati si Fii!*, Oradea-Mare, Cu tipariul lui Otone Hugel, 1869.

[1 f.]

Circulară nr. 781, în limba română despre Conciliul Ecumenic Vatican I, 1 noiembrie 1869.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 37-37^v.

1870

Josifu m.p. [Papp-Szilaghyi]
*Josifu Papp-Szilaghyi d'in indurarea lui Domnedieu Episcopu gr.cat. de
Oradea-Mare, toturoru Preotilor Decesei Sale salute si binecuvantare.* Oradea-
mare. Cu tipariulu lui Ottone Hugel, 1870.

[1 f.]

Circulară cu intenția de rugăciune pentru Papa, în contextul anexării Romei de către statul italian la 20 septembrie 1870.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 39-39^v.

1871

Iosifu m.p. Episcopu [Papp-Szilaghyi]
Jubitiloru in Cristosu Frati si Fii!
Cu tipariului lui Otone Hugel in Oradea mare. 22 aprilie 1871.

[1 f.]

Scrisoare pastorală adresată învățătorilor și cantorilor.

Sursa: SJCJAN, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 136, f. 40.

**Contributions to the History of Printing from Oradea.
“Unidentified”, Nineteenth Century Prints of the Greek-Catholic Diocese of Oradea**

ABSTRACT

The present study presents 13 leaflets from 1843-1870 of the Greek Catholic Diocese of Oradea found in the Bihor County Library and the National Archives, Cluj County Service. 12 of these are not mentioned by the modern Romanian bibliography, which is a novelty in this regard. The addressed themes are diverse (pastoral letters, circular letters containing rules of administration of church property, odes/poems, announcements of orders of State authorities). Their format is classic, the place of printing being Oradea, in the typography of Aloisy Tichy or Otto Huegel. An unknown print about the Greek Catholic Diocese of Oradea is the one that appeared in Rome, in 1863, which also has a special frontispiece.

The present study highlighted at least two types of leaflets. Namely, the prints of the laymen, such as *Ecloga* (1843) and *Oda* (1851) subsuming under the category of literary creations, and the ecclesiastical ones, namely *Deductio Sinoptica Principiorum in Administratione Peculiorum Ecclesiarum, et Bonorum beneficialium intra ambitum Dieceseos Graeco-Catholi. M.-Varadinensis observandorum* (The Regulation on the Administration of Ecclesiastical Goods), printed in Oradea, in 1860, and the pastoral letters of the bishops. Except for the leaflet printed in Rome, *Propositio Ecclesiae Magno-Varadinen. Ritus Graeco-Catholici* (1863), all the other bear the “hall-mark” of two printers that activated in Oradea: Alosiu Tichy and Otto Huegel. Specific to them are the elements concerning printing and particular signs. Thus, the masthead, when it is mentioned, clearly shows us where the leaflet came from. The size of the sheets is 2 types: the secular prints have a smaller format of 24/19 cm, in the case of *Ecloga*, the paper being of lower quality.

The ecclesiastical prints have a format of 27/21 cm and appear to follow the Roman-Catholic model. In the case of the latter, the paper is a quality product. The fact that the vast majority of Circulars and Pastorals had a printed order number at the top of the first page indicates the existence of a register of records. Only the *Enciclica* from 1863 and the pastoral letter to Romanians from Bulgaria do not have an order number. In relation to the particular signs are highlighted the labels – only on secular prints, rectangular-shaped prints with cut corners, indicate that they belonged to a library, perhaps that of the Greek-Catholic Diocese of Oradea. The writing on them indicates both Arabic and Roman numerals, a sign that they had a call number or an exact location. The notes on these (with red, blue pencil, etc.) indicate that they were read, sifted through, but especially the fact that they circulated.

List of illustrations

Fig. 1 - *Ecloga* ..., Oradea, 1843, the printing house of Aloysiu Tichy

Fig. 2 - *Oda cu ocașiunea deschiderei...* (*Ode on the opening of ...*), Oradea, 1851

Fig. 3 - *Deductio Sinoptica* ..., Magno Varadini, 1860

Fig. 4 - *Litterae encyclicae* ..., M-Varadini, Aloysii Tichy, 1863

Fig. 5-6 - Detail of *Propositio + Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinen. Ritus Graeco-Catholici*, Roma, Ex. Typ. Rev. Cam. Apost.

Fig. 1 - *Ecloga* ..., Oradea, 1843, Typografia lui Aloysiu Tichy

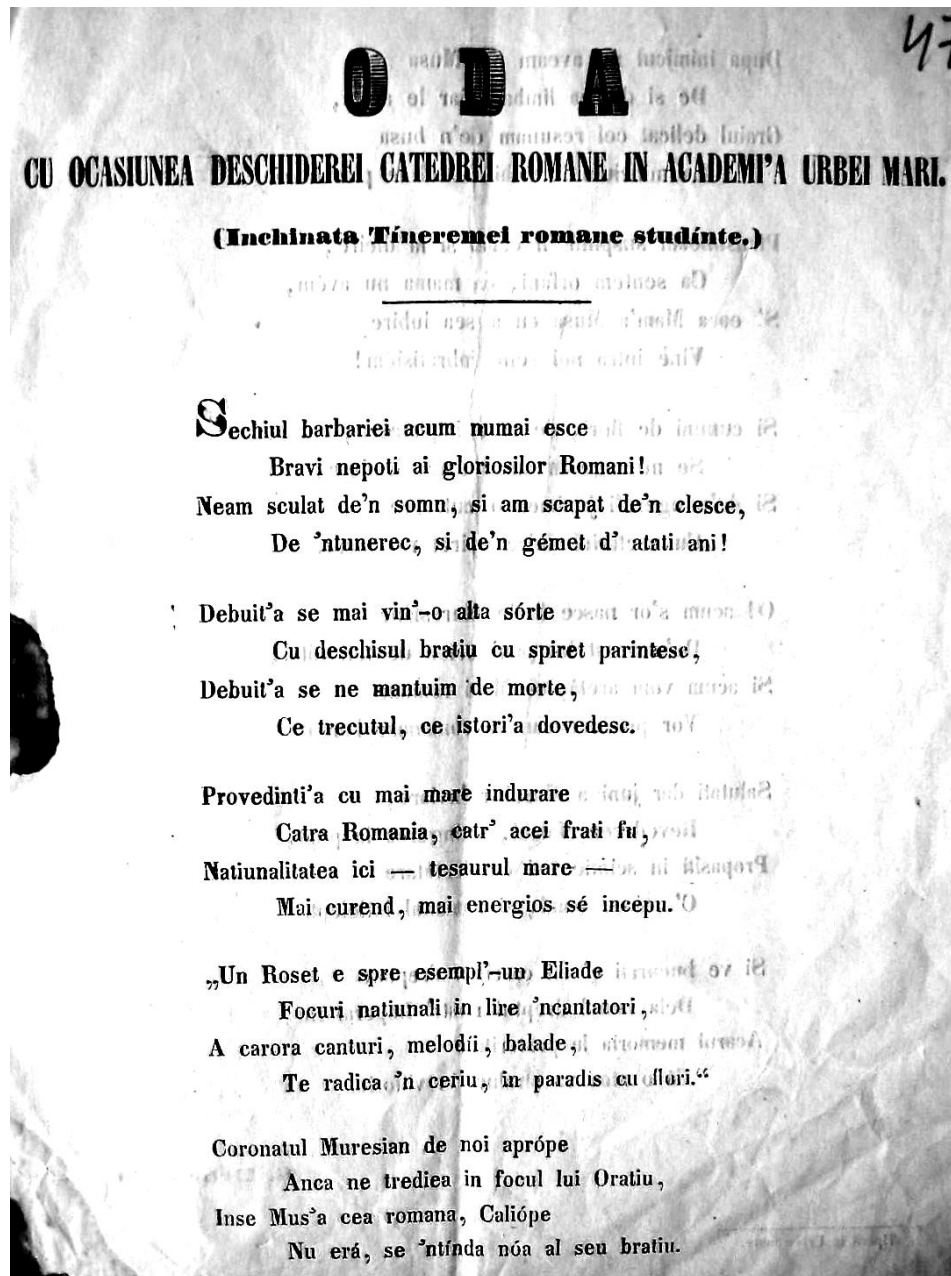

Fig. 2 - Oda cu ocaziunea deschiderii ..., Oradea, 1851

<p style="text-align: center;">Deductio Synoptica</p> <p>Principiorum in Administratione Peculiorum Ecclesiarum, et Bonorum beneficialium intra ambitum Dioeceseos Graeco-Cathol. M.-Varadinensis observandorum.</p> <hr style="width: 20%; margin: auto;"/> <p style="text-align: center;">IN GENERE.</p> <p style="text-align: center;">§ 1.</p> <p>Bona ecclesiastica subiacent administrationi eorum, quibus illa de sacrorum Canonum, et sanctionum Ecclesiasticarum dictamine competit. Art. 30. Concordati.</p> <p style="text-align: center;">IN SPECIE.</p> <p style="text-align: center;">A.</p> <p style="text-align: center;">Commissio Administrativa.</p> <p style="text-align: center;">§ 2.</p> <p>Membra Commissionis bona ecclesiastica administrantis sunt <i>a)</i> Parochus loci, qua immediatus superinspector. <i>b)</i> Syndicus seu Curator Ecclesiae localis primarius, qua primarius rationans. <i>c)</i> Curator Ecclesiae secundus, qua secundarius rationans.</p> <p style="text-align: center;">§ 3.</p> <p>Influxum in talem peculiorum ecclesiasticorum administrationem et realem manipulationem possunt habere et Benefactores Ecclesiarum respectivarum, qui peculiis Ecclesiarum haud sufficientibus necessitatibus illarum tegendis in toto, vel in parte succurrunt.</p>	<p style="text-align: center;">Deducere scurta</p> <p>a principiilor tininde in aministrarea bunurilor basericesci, si a Beneficiilor parociale in tinutul Diecesei Greco-Catolice de Urbea-Mare.</p> <hr style="width: 20%; margin: auto;"/> <p style="text-align: center;">PESTE TOTU.</p> <p style="text-align: center;">§ 1.</p> <p>Bunurile basericesci subsentu aministraciunei acelora, carora le competesce acea in intielesul santelor Canone, si al Asiediamintelor Basericesci. Art. XXX. Concordat.</p> <p style="text-align: center;">DEOSEBI.</p> <p style="text-align: center;">A.</p> <p style="text-align: center;">Comisiunea Aministratöre.</p> <p style="text-align: center;">§ 2.</p> <p>Membrii Comisiunei, ce va aministra bunurile basericesci sunt <i>a)</i> Preotul locului, ca supravigatoriul imediatu. <i>b)</i> Sindicul seu Curatoriul primariu al Basericeei locale, ca racimantele primariu. <i>c)</i> Curatoriul al doile al Basericeei, ca racimantele secundariu.</p> <p style="text-align: center;">§ 3.</p> <p>In aministrarea peculiilor basericesci, si in manipularea reala a acelora potu lua influu si Benefactorii ca acia ai Basericelor respetive, carii la neajungere bunurilor besericesci, sucurgu in totu, au in parte spre acoperirea lipseilor Basericesci.</p> <p style="text-align: right;">1</p>
---	---

Fig. 3 - *Deductio Synoptica ...*, Magno Varadini, 1860

LITTERÆ ENCYCLICÆ

ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI DOMINI

JOSEPHI PAPP-SZILÁGYI

DE HLYÉSFALVA,

SS. THEOLOGIAE DOCTORIS, DIVINA MISERATIONE ET S. SEDIS APOSTOLICAE
AUCTORITATE EPISCOPI ROMANORUM AC RUTHENORUM DIOECESIS GRAECI
RITUS CATHOLICORUM MAGNOVARADINENSIS, S. CAESAREO REGIAE APOSTOLI-
CAE MAIESTATIS CONSILIARII, INSIGNIS ORDINIS FRANCISCI JOSEPHI I. EQUITIS

AD

UNIVERSOS DIOECESIS SUAE SACERDOTES.

M.-VARADINI,
IN TYPOGRAPHIA ALOYSII TICHY.
MDCCLXIII.

Fig. 4 - *Litterae encyclicae* ..., M-Varadini, Aloysii Tichy, 1863

Fig. 5-6 - Detaliu din *Propositio + Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinen. Ritus Graeco-Catholici*, Roma, Ex. Typ. Rev. Cam. Apost.

Romae 1863.

Ex Typ. Rev. Cam. Apost.

Abrevieri bibliografice:

- Basarab 2008 – Maria Basarab, „Circulare bobiene. Tipărituri bibliofile” în *Annales Univeristatis Apulensis. Historica*, 2008, 12, nr. 2, p. 244-254
- Bradu 1948 - Ioan Bradu, *Poezii și prozatorii bihoreni*, Beiuș, 1948
- BRM III - *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*, vol. III (L-Q), București, 1989
- Emödi 2004 – András Emödi, *A Nagyvárad Szemináriumi Nyomda 1745-1804*, Budapest, 2004
- Emödi 2008 – András Emödi, *A Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár Régi Állománya II. Katalógus*, Budapest – Nagyvárad, 2008
- Emödi 2014 - András Emödi - *A Nagyvárad Egyházmegye Alsópapságának Könyvkultúrája a korai újkor végén*, Oradea – Budapest, 2014
- Faur 1978 - Viorel Faur, *Societatea de lectură din Oradea, 1852-1875*, [s.n.], Oradea, 1978
- Mălinaș 1995 - Constantin Mălinaș, *Tipografi, tipografii și edituri în Bihor 1565-1948*, Oradea, 1995
- Namenyi 2016 - Namenyi Lajos, “A nagyvárad nyomdászat története a 19. Században”, în *Tipográfia régtől fogva. A nagyvárad nyomdászat 450 éves története* (coord. Boka László și Emödi András), Budapest, 2016, p. 83-106
- Petrik I - Petrik Géza, *Bibliographia Hungariae 1712-1860*, volumen primum, Budapestini, 1888
- Podar 2009 – Adrian Podar, „Prima predică în calitate de episcop a lui Iosif Papp-Szilagyii” în *Studia UBB Theologia Graeco-Catholica Varadinensis*, 2009, nr. 1, p. 165-185
- Podar 2010 - Adrian-Vasile Podar, *Iosif Papp-Szilagyii (1813-1873), un ierarh iluminist*, Târgu Lăpuș, 2010
- Potoran 1934 - Eugeniu Potoran, *Poezii Bihorului*, Oradea, 1934
- Radu 1932 – Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari*, Oradea, 1932
- Sana 2011 – Silviu Sana, ... *pentru sufletele credincioșilor săi ... Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea Mare (1850-1900)*, Oradea, 2011
- Vartolomei 1944 - Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944
- Veress II 1931 - Andrei Veress, *Bibliografia română ungară*, vol. II, București, 1931
- <https://bibliacad.ro/bnr/brmautori.php?aut=z2&page=90&limit=30> (19.09.2019)
- <https://curiosity.lib.harvard.edu/latin-american-pamphlet-digital-collection/catalog/43-990091388610203941> (28.09.2019)

Cuvinte-cheie: Oradea, Biserica Greco-Catolică, foi volante, istoria tiparului, România

Keywords: Oradea, Greek-Catholic Church, leaflets, printing history, Romania

